

Canlanan Bir Oyuncak

Kukla

Kukla deyince aklınıza ne geliyor? Ustasına yalan söyledikçe burnu uzayan Pinokyo mu, Susam Sokağı'nın muzip ikilisi Edi ve Būdü mü, yoksa Muppet Show'un ünlü kurbağası Kermit mi? Belki de hiçbiri! Çünkü kuklalar eski çekiciliklerini kaybetmiş gibi görünüyor. Öte yandan yaşımız ne olursa olsun, bir kukla tiyatrosu gördüğümüzde, durup, ustasının ellerinde canlanarak yaşam bulan kuklaları izlemekten de vazgeçemiyoruz. Kuklaların sunduğu farklı dünyalara yapılan yolculuklar, çoğumuz için hâlâ çok ilgi çekici. Ustaya duyduğumuz hayranlığa ne demeli?! Bir kukla yapmak, ona bir ruh vermek, hareket ettirip, konuşturmak, özetle canlandırmak size de ilginç gelmiyor mu? Belki siz de bir kukla yapıp, ona bir yaşam vermek istersiniz.

İpler, çubuklar ya da el hareketleriyle biri tarafından denetlenerek hareket ettirilen, konuşurulan nesne ya da biçimlere kukla deniyor. Kuklacılığın ilk nerede ve nasıl başladığı bilinmiyor. Ama neden başladığına ilişkin görüşler aynı: "İnsan, özellikle de kendini tanımlamaya uğraşırken, başka dünyaları yaratmaya ve denetlemeye her zaman ilgi duymuş. Kuklacılık bu isteğin bir uzantısı. Belki de kuklalar, insanlık hallerinin keşfedilmesine, benimsenmesine ya da eleştirilmesine duyulan gereksinimle ortaya çıkmış olabilirler." Başlangıç nedeni ne olursa olsun, kukla sanatı, dışavurumun, yaramazlık ya da gösteriş yapmanın, dert paylaşmanın, sesli düşünmenin, eleştiri yapmanın, bireyin kendini rahatlatmasının ya da duygularını ortaya koymasının en güvenli yollarından biri.

Birçok halkın geleneksel gösteri sanatları arasında yer alan kuklacılık ve kuklalar, yüzyıllardır var. Özellikle televizyon yokken, seyirlik oyunların bir kısmı kuklalarla yapılıyordu. Uzmanlara göre, kuklacılığın sanatsal bir biçimi olan gölge kuklacılığı ilk Çinde başlamış. Bu kuklaların yalnızca boyun ve bacakları hareket edebiliyormuş. Daha sonra, Türk kuklacıları gölge kuklalarının bel bölgesine hareket eklemişler.

Pinokyo

İtalyan yazar Carlo Collodi'nin 1883'te yayımlanan kitabının kahramanı, adı Pinokyo olan bir kukladır. Pinokyo, önce kuklacı Kiraz usta tarafından sıradan bir odun olarak bulunur. Ama odunun konuşabildiğini öğrenen Kiraz usta, önce çok şaşırır, sonra da ondan kurtulmak ister. Arkadaşı Gepetto usta ondan kütük isteyince, konuşan odundan kolayca kurtulur. Böylece öykü başlar. Tahtadan bir kukla olarak yaratılan Pinokyonun en önemli özelliği, ustasının, ona yalan söylediğinde uzayan bir burun yapmış olmasıdır.

Pinokyo'nun tek isteği Gepetto babasının dileği gibi, gerçek bir çocuk olmaktır. Ancak Pinokyo bencil, şımarık ve yalancı biridir. Bu özelliklerinden kurtulmak için Gepetto ustanın sevgi dolu yuvasından ayrılıp dünyayı keşfetmek üzere eğitici bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk sırasında yaşadıklarından etkilenerek, iyi huylu, sevecen ve yardımsever bir karaktere dönüşen Pinokyo, mavi peri tarafından gerçek bir çocuğa dönüştürülür.

Genellikle, bazı hayvanların kurutulmuş derilerinden yapılmış, üzerlerinde çubuklar bulunan gölge kuklalar boyanarak renklendirilmiş biçimlerden oluşuyor. Bu biçimler, içinden ışık geçiren bir perdenin önüne konuyor, renkli görüntüleri de perdenin öte yanında oturan izleyicilerce net olarak görülebiliyor. Kuklacı bir eliyle kuklanın boynuna bağlanmış çubuğu, öteki eliyle de bileklerine ya da beline bağlanmış çubukları kullanıyor. "Gölge Oyunu" olarak bilinen Karagöz ve Hacivat, ülkemizde süregiden gölge kuklacılığının en iyi örneği.

"Gölge Oyunu" kukla sanatının yalnızca bir türü. Elbette başka kukla ve kuklacılık türleri de var. Genellikle tahta, bez, son yıllarda da plastik gibi malzemelerden yapılan kuklaları birkaç sınıfta toplamak olası. İple oynatılan, içine girilen, ele geçirilen, parmağa takılan kukla çeşitleri var. Bunlar arasında ipli kuklanın köklü bir geçmişi var. Bu tür kuklaların genellikle dirsek ve dizleri, eklemelenmiş kolları ve bacakları, tahta gövdeye menteşelerle tutturulur. Tahta, pişmiş toprak ya da karton gibi malzemelerden yapılan baş kısmı, rahatça dönebileceği bir boşluğa sokulur. Bacaklar iplerle asılır, ayak tabanlarına, hareketlerin daha doğal görünmesi için, ağırlık yapan kurşun parçalar konulur. Kuklaların ellerine ve ayaklarına bağlı ipler, oynatılmalarını kolaylaştıran "hamut" ya da "istavroz" denen bir tahta parçasına bağlanır. El kuklalarını oynatmaksa daha basittir. Kuklacı el kuklasını tıpkı bir eldiven gibi eline geçirerek oynatır. İşaret parmağı başın içine, başparmak kuklanın bir koluna, orta parmak da öteki koluna girer.

Ülkemizdeki kukla tiyatrosunun en ünlü kukla karakteri "İbiş" de bir el kuklası. Ortaoyununda olduğu gibi, konağın kahyası olan İbiş, eğlenceli, utangaç, komik bir karakterdir. El kuklasının yanı sıra kukla tiyatrosunun, ip kuklası, bez kuklası, parmak kuklası gibi çeşitleri vardır. Halk oyunlarında kullanılan "çatal adam kuklası" da çok ilginçtir. Oyuncunun arkasına kendisiyle yakın ya da aynı boyutlarda bir manken kukla yerleştirilir. Oyuncu ve mankenin elleri ve ayakları birbirine bağlanır. Oyuncu hangi hareketi yaparsa, kukla da iplerin yardımıyla aynı hareketi yapar. Böylece sahnede aynı dansı oynayan iki halk oyuncusu görüntüsü yaratılır. Anadolu'daki kukla çeşitlerine son olarak da kaşık kuklası eklenebilir. Büyük tahta kaşıklara çizilen insan yüzü boyanır ve süslenir.

Siz de Yapabilirsiniz!

Kukla yapmak zor değil. Şimdi elinizin altındaki malzemeleri gözden geçirin. Kullanmadığınız eldivenler, de-

linmiş çoraplar, kalemler, ya da annenizin izin vermesi halinde tahta kaşıklar, artık kumaş parçaları, karton ya da kâğıtlar, eskimeye yüz tutmuş peluş oyuncaklarınız, eski tişörtleriniz, artık yünler, sicimler, ipler, ahşap malzemeler, hatta mutfaktaki sebzeler ve meyveler kukla yapmak için birer malzeme olabilirler. Örneğin, kukla ustanızın fotoğrafında görünen iki kukla da "papier mâché

1 Kâğıt kukla 2 Kâğıt kukla 3 Kaşık kukla 4 Çorap kukla 5 Parmak kukla

(okunuşu: papiye maşe)" tekniğiyle üretilmiş. Çin'de ortaya çıkıp, daha sonra Fransa'da da yaygınlaşmış bu teknik, kâğıt ya da kâğıt hamurundan, hayal edilen her türlü nesnenin yapılmasına olanak veriyor. En önemli özelliği, kolayca yapılabilmesi ve çok dayanıklı olması.

Siz de hayal ettiğiniz bir nesnenin modelini hazırlayın. Sonra onun alçı kalıbını alın. (Fotoğraftaki baş görünümüne kukla'nın yapımında kalıp olarak şişirilmiş bir balon kullanıldı.) Kalıbın, üzerini kaplayacağınız kâğıttan kolayca ayrılmasını sağlamak için, dış yüzeyini, ince bir tabaka arap sabunuyla kaplayın. Küçük dikdörtgen parçalar halinde kesilmiş gazete kâğıtları ya da bu iş için özel yapılmış kartonları, toz halindeki duvar kâğıdı tutkalını ılık suda eriterek elde ettiğiniz sıvıya bulayıp, kalıbın her tarafını kaplayacak şekilde üzerine birkaç kat uygulayın. Tutkalın ve kâğıtların iyice kurduğundan emin olunca, sertleşmiş kâğıt kısmı uygun bir yerinden keserek kalıptan ayırın. Kesilmiş kısmı yine kâğıt ve tutkal kullanarak birleştirin. Sonra da, boyalarla, hayalinizdeki gibi süsleyin ya da giydirin. Artık sizin de bir kuklanız var. Bakalım bu kukla bize neler anlatacak?

Bir Kukla Ustası

Funda Şerifoğlu Günem Mimar Sinan Üniversitesi, Sahne Dekorları ve Kostümü Bölümünden mezun olmuş. Şimdi onun kuklalarla ilgili söylediklerine kulak verelim.

“Bir kuklacının işi, tıpkı Gepetto Usta'nın Pinokyo'ya yaptığı gibi elindeki biçime ya da nesneye bir ruh vermektir. Siz de, elinizdeki herhangi bir nesneye ya da biçime bir ruh verdiğinizde inanıyorsanız, onun size bir şeyler anlattığına inanıyor ve onunla birlikte bir şeyler paylaştığınızı düşünüyorsanız, kuklacılık yapıyorsunuz demektir. Nesne kaleme sarılmış, üzerine iki gözü, saçları, ağız olan basit bir bez olsa bile. Günümüzde, her türlü malzmeden, gölge ya da parmak kuklalardan tutun da içine dört beş kişinin girip hareket ettirebileceği devasa boyutlu kuklalar yapılıyor.

Küçükken kardeşimle birlikte Karagöz-Hacivat yapıp camda oynatırdık, arkadaşlarımıza da bilet kesip izletirdik. Kuklayla gerçek anlamdaki tanışıklığım üniversite yıllarında oldu. Çok hoşuma gitti.

Yakın zamana kadar çeşitli çalışmalar yaptım. Arkadaşlarımızla birlikte deneysel gölge oyunu yaptık. Çocukluğumuzdan beri, kukla denince aklımıza gelen ilk şey ipli kuklalar oldu. İpli kukla pek yapmadım, içine girilip hareket ettirebilen, yani giyilebilir kuklalar yapmayı çok seviyorum. Farklı malzemelerle neler yapılabileceğini anlamaya çalıştım. Örneğin, bir patatesle bile bir kukla yapabilirsiniz. Öğrenciyken, yaşlanınca neye benzeyeceğimizi anlamak için kendi yüzümüzü yapmaya çalışıyorduk. Patates kurumaya başladığında, sizin kuklanız da yaşlanan bir nesneye dönüşüyor. Böyle bir çalışma bile çok eğlenceli.

Ülkemizde kuklayla ilgili çalışmalar sınırlı. İstanbul'da kukla adına güzel şeyler yapılıyor. Bunların başında da Kukla Festivali geliyor. Ancak yapılan bu tür etkinlikler yeterli değil.

Kukla yapmak içten gelen bir şey. Kukla yapmak isteyenler, önce yapılmış olanların kopyasını yaparak başlayabilirler. Bir şeyi öğrenmenin en güzel yolu bu. Kuklalarla ilgili kitapları okuyabilirler ya da İnternet'ten araştırabilirler.”

Serpil Yıldız

Kaynaklar

<http://puppetworks.org/Paper%20Puppet.htm> ■ <http://www.enchantedlearning.com/crafts/puppets> ■ http://www.makingfriends.com/puppet_making.htm ■ <http://sunniebunniezz.com/puppetry/puphisto.htm> ■ <http://www.bergetti.com/marionettes> ■ <http://www.tiyatronline.com/ykukds1-5.htm> ■ <http://www.puppet.org/>